

1. Obiekt 905

RUINY ZESPOŁU POKLASZTORNEGO KARMELITÓW BOSYCH

2. Czas powstania

k. XVII w. ?;
1700 - 1733 r.

3. Miejscowość

ZAGÓRZ

4. Adres ul. Klasztorne

38-540 Zagórz

nr hipoteczny nr dz 1680; 1685; [REDACTED]

5. Przynależność administracyjna

województwo podkarpackie,
SANOC

gmina Zagórz

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Stary Zagórz

7. Przynależność administracyjna 1.VI. 1975

województwo rzeszowskie

powiat bieszczadzki

8. Właściciel i jego adres

Urząd Miasta i Gminy w Zagórz;
Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa.

9. Użytkownik i jego adres

Urząd Miasta i Gminy w Zagórz;
Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa

10. Rejestr zabytków

A - 69 z dnia 11 grudnia 1967 r.

A - 161 z dnia 24 sierpnia 1989 r.

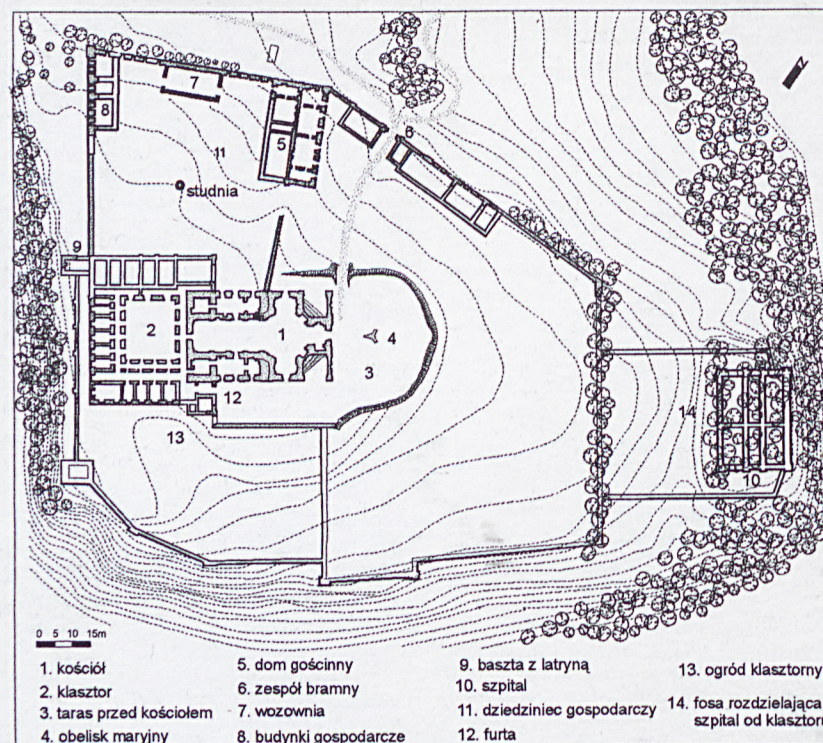
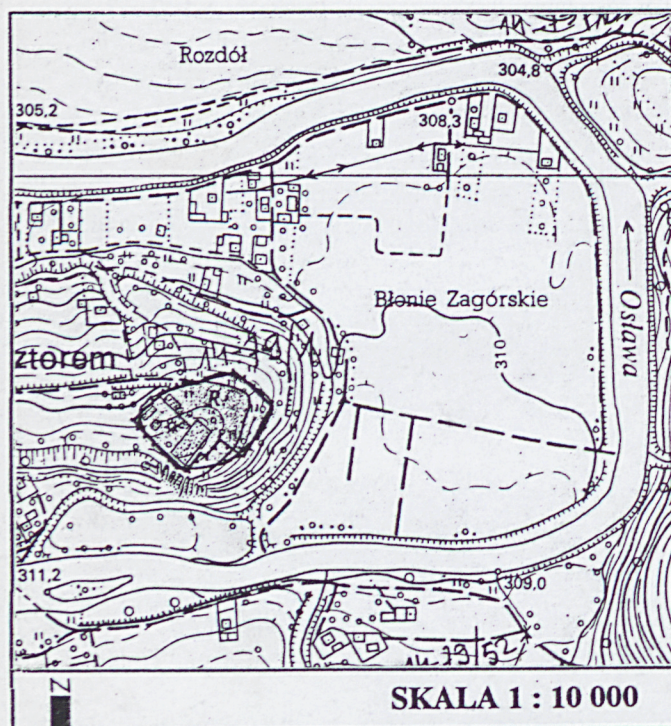
A-803

1.

2.

0 5 10 15m

1. kościół	5. dom gościnny	9. baszta z latryną	13. ogród klasztorny
2. klasztor	6. zespół bramny	10. szpital	
3. taras przed kościołem	7. wozownia	11. dziedziniec gospodarczy	14. fosa rozdzielająca szpital od klasztoru
4. obelisk maryjny	8. budynki gospodarcze	12. furta	

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu.

Założenie klasztorne Karmelitów Bosych w Zagórze, na wzniesieniu zw. Mariemontem powstało u schyłku XVII w. jako fundacja **Jana Franciszka Stadnickiego** (zm. 1713 r.), h. Śreniawa, chorążego nadwornego koronnego, następnie wojewody wołyńskiego, oraz jego córki Anny.

Zespół zagórski powstawał w wyniku kilku aktów prawnych. Jako początek fundacji podawana jest data **7.VIII.1700 r.**, ale przypuszcza się, że już wcześniej (k. XVII w.) prowadzono prace budowlane.

W drugim, rozszerzonym akcie fundacyjnym z **1710 r.** J. F. Stadnicki pozostawił dyspozycje, co do niektórych oficyn klasztornych. W kolejnym, z **1713 r.** kolator zapisał klasztorowi fundusz na utrzymanie w szpitalu 12 weteranów wojskowych. Na fundację do Zagorza przybyli ojcowie z Warszawy, a promotorem był przeor warszawski, o. Jerzy od św. Wojciecha (Stanisław Brzostowski). Dnia **24.VIII.1714 r.** odbyło się wprowadzenie karmelitów do częściowo wykończonego budynku klasztornego. Rok ten podawany jest też jako czas poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę kościoła. Ceremonii dokonał bp przemyski ks. Jan Kazimierz de Alten Bokum. Dn. **24.X.1721 r.** bp Krzysztof Szembek przeprowadził wizytację kościoła i klasztoru w Zagórze.

Dn. **1.V.1725 r.** pierwszym przeorem konwentu zagórskiego został o. Antoni (Krzysztof Krakier) z Krakowa. W 1726 r. klasztor podniesiono do rangi przeoratu.

Po **1730 r.** przystąpiono do wznoszenia murów obronnych z fortyfikacjami, które ukończono w **1733 r.** Wszystkie prace budowlane wykonywano z funduszy J. F. Stadnickiego, natomiast na wystrój kościoła i zakrystii swoje kosztowności ofiarowała córka fundatora, Anna Stadnicka,

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

Sytuacja – Założenie klasztorne położone jest na wysokim wzgórzu o formie wydłużonego zakola, nad rzeką Oslawą opływającą go z trzech stron: od pn., wsch. i pd. Stoki wzgórza urywają się stromo od strony rzeki, a szczególnie od pd.-zach., łagodniej opadają w kierunku pn.-wsch. i pn.-zach. Zespół klasztorny usytuowano na dość płasko ukształtowanym terenie. Obecnie określają go fragmenty kamiennego muru, które tworzą słabo czytelny obrys założenia; pierwotnie o wielobocznym i nieregularnym kształcie. Dojazd do klasztoru prowadzi od zach. strony (od kościoła paraf.), dróżką asfaltową, przez teren określany jako *Ogrody*, która dość łagodnie doprowadza do bramy wjazdowej (d. wewnętrzna droga gospodarcza). Stąd też ze wzgórza w kierunku pn. wyprowadza wąwozem droga bita, kręta, u podnóża skarpy tworzy zakole, i przeprowadza przez *młynówkę*, a dalej wzdłuż Oslawy, kiedyś główna droga z Zagorza. Od bramy, wzdłuż murów obwodowych był osobny wjazd do budynku szpitala, dziś zatarty.

W centrum założenia stoją ruiny: kościoła, klasztoru i przylegający fragment baszty zach., a przy murach: foresteria, wozownia, relikty murów wewnętrznych, pozostałości budynku bramnego, w przyziemiu relikty kordegardy, domu weteranów, budynków gospodarczych, studnia, oraz pozostałości obwodowego muru obronnego. Przed fasadą kościoła znajduje się taras, na którym stoi filar z figurą Matki Boskiej Karmelickiej; w kierunku pn.-wsch. przechodzi on w rozległy plac. Od tej strony, poza murami, rowem fosy i łąką znajduje się gruzowisko po budynku szpitala. Całość terenu pokrywa swobodnie rosnąca roślinność i samosiejki. W krajobrazie wyraźnie dominuje wzgórze z ruinami kościoła.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków z dn. 11.XII.1967 r. pod nr A-69:

1. Kościół
2. Klasztor
3. Budynek bramny
4. Kordegarda
5. Wozownia
6. Mury obronne
7. Obelisk
8. Pozostałości budynku szpitala

W decyzji rejestrowej wymieniono nr parcel bud. i grun. objętych ochroną prawną (na podstawie planu katastralnego). Szpital, wymieniony w sentencji decyzji nie został wymieniony jako parcela budowlana o nr własnym 31.

Aktualizowana decyzja wpisu do rejestru zabytków z dn. 24.VIII.1989 r. pod nr A-161 obejmuje:

1. kościół
2. klasztor
3. foresteria (poprzednio określany - kordegarda)
4. szpital
5. budynki gospodarcze - mury wozowni w przyziemiu
6. mur obronny
7. budynki bramne
8. postument figury

Po zmianie numeracji działek wszystkie wymienione wcześniej obszary znajdujące się w obrębie murów klasztornych otrzymały nr dz. **1680**; parcela z budynkiem szpitala otrzymała nr dz. **1685** - objęte zostały **KW 1149**. Przy wpisie

14. Kubatura -	15. Powierzchnia użytkowa ok. 1,5 ha	16. Przeznaczenie pierwotne sakralne	17. Użytkowanie obecne turystyczno-religijne
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja Od 1957 do 1962 r. prowadzono prace porządkowo-zabezpieczające i remontowo-konserwatorskie wg projektu arch. Tadeusza Żurowskiego. Zostały jednak przerwane. W 1999 r. Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków przystąpił w ramach remontu zastępczego do prac zabezpieczających przy ruinach kościoła klasztornego. Remont poprzedzony został rozpoznaniem występujących zagrożeń konstrukcyjnych w obrębie kompleksu ruin, i wskazaniem kierunku i zakresu postępowania konserwatorskiego. W pracach nad rozpoznaniem zagrożeń uczestniczyli Rzecznicy Ministra Kultury – dr St. Kaczmarczyk i prof. I. Pluska z Krakowa. Realizowane prace konserwatorskie skoncentrowano na najbardziej zagrożonych fragmentach murów kościoła. W planowano przeprowadzić kompleksowe zagospodarowanie wzgórza klasztornego, z częściową rekonstrukcją dawnego założenia, oraz utworzenie stałej bazy turystycznej, z możliwością prowadzenia działalności kulturalnej. I etap prac prowadziła firma DOLMAR z Krakowa, a II etap – Konserwacja dzieł sztuki. Prace budowlane Danuta Majewska, Kraków. Prace finansował Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków, oraz Urząd Miasta i Gminy Zagórz. W latach 2003-2004 PWKZ kontynuował prace zabezpieczająco-konserwatorskie przy ruinach kościoła klasztornego. Przeprowadzono rekonstrukcję postumentu stojącego przed fasadą kościoła. Prace wykonywała firma: Konserwacja dzieł sztuki. Prace budowlane Danuta Majewska, Kraków. Prace finansowane były przez PWKZ. Dokumentacje, m.in.: Zagórz – warownia pod Bieszczadami, oprac. inż. arch. T. Żurowski, 1961, w: Archiwum UOZ w Krośnie, sygn. 3867. Stary Zagórz – Zespół poklasztorny OO. Karmelitów, woj. rzeszowskie, pow. sanocki, oprac. mgr B. Fischinger, Kraków 1962, w: Archiwum UOZ w Krośnie, sygn. 3869. Żurowski T.R., Prace wykopaliskowe na terenie warowni z końca XVII wieku w Zagórz, w: Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego w I r. 1965, Rzeszów 1966. Ruiny warowni sanktuarium Karmelitów bosych w Zagórz (powiat miejski Sanok, woj. rzeszowskie). Wstępne badania archeologiczne, oprac. dr inż. arch. M. Brykowska, Warszawa 1974, w: Archiwum UOZ w Krośnie, sygn. 3020. Opinia wstępna o skali zagrożenia ruin klasztoru OO. Karmelitów Bosych w Zagórz woj. .podkarpackie, oprac. dr inż. S. Kaczmarczyk, Kraków, XI.1999 r. w: Archiwum UOZ w Krośnie, sygn. 4171.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Techniczny stan zachowania ruin z każdym rokiem ulega pogorszeniu, i zawaleniem grożą nie zabezpieczone fragmenty murów, głównie kościoła. Pod wpływem działań atmosferycznych osypują się mury wszystkich obiektów. Samosiejki drzew oraz trawy porastają mury, a ich korzenie je rozsadzają. Mury kościoła, a szczególnie skorodowane partie pozostałości sklepień, gzymsów i korony murów stanowią zagrożenie dla zwiedzających obiekt. Ruiny klasztoru są w dużym stopniu zagruzowane i porośnięte roślinnością. W wirydarzu klasztoru zalegają hałdy ziemi i gruzu, zapewne pozostałości odgruzowywania kościoła i terenu. Wejścia do krypt w kościele, otwory do piwnic klasztoru, i studnia są niezabezpieczone. Budynki gospodarcze posiadają fragmenty murów obwodowych zachowane w różnym stopniu, pozbawione są ścian działowych, oraz dachów. Po niektórych budynkach pozostały zarysy w przyziemiu, i gruzowiska porośnięte roślinnością. Podobnie wyglądają mury obwodowe; w niektórych miejscach są wyrwy po rozebranych fragmentach. Po budynku szpitala pozostało gruzowisko przykryte ziemią i roślinnością. W ostatnich latach dość systematycznie koszona i wycinana jest swobodnie rosnąca roślinność na terenie założenia. W najlepszym stanie jest odnowiony postument przed fasadą kościoła. 20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie Należy kontynuować rozpoczęte w ostatnich latach prace zabezpieczająco-konserwatorskie przy ruinach kościoła, następnie takimi pracami objąć klasztor i pozostałe budynki tak, by zachować ich trwałość, i nie dopuścić do jeszcze intensywniejszego pogłębiania się procesu niszczenia całego kompleksu. Prace remontowe i modernizacyjne należy prowadzić po uzgodnieniu ze służbami konserwatorskimi. Wszelkie prace przy odgruzowywaniu terenu należy prowadzić pod nadzorem archeologa. W archiwum UOZ w Krośnie znajduje się bogaty materiał dokumentacyjny dot. konwentu zagórskiego (od lat 50-tych XX w.)	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

22. Bibliografia

- Bochnak A., *Warowny klasztor Karmelitów Bosych w Starym Zagórze*, Przemyśl 1925.
Hornung Z., *Stanisław Stroiński, 1719-1802*, Lwów 1935.
Wanat J. *Zakon Karmelitów Bosych w Polsce – Klasztory Karmelitów i Karmelitanek Bosych 1605-1975*, wyd. oo Karmelitów Bosych, Kraków 1979.
Katalog Zabytków Sztuki, woj. krośnieńskie, pod red. Śnieżnińska-Stolotowa E. i Stolot F., Lesko, Sanok, Ustrzyki i okolice, Seria Nowa, T. I, z. 2, Warszawa 1982.
Brykowska M. *Studia nad architekturą baroku. Układy przestrzenne kościołów Karmelitów Bosych*, w: *Prace naukowe Politechniki Warszawskiej*, z. 87. Budownictwo, Warszawa 1984.
Brykowska M. *Architektura Karmelitów Bosych w XVII-XVIII wieku*, W: *Studia i materiały do teorii i historii architektury i urbanistyki, XVIII*, Warszawa 1991.
Stefański S., *Karmel zagórski*, Sanok 1991.
Osenkowski Z., *Klasztor Karmelitów Bosych w Zagórze*, w: *Zagórze i okolice*, red. Osenkowski Z., Rzeszów 1995.
Podkarpacki Biuletyn Konserwatorski, T. I, cz. 1, Przemyśl 2003.
Podkarpacki Biuletyn Konserwatorski. T. II. Przemyśl 2007.

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsca przechowywania, sygnatury)

- Stary Zagórze – Warownia – klasztor. Studium historyczne do szkicu konc. i szkic konc.*, oprac. Dr inż. J. Jamroz, inż. D. Mazurowa, PKZ, 22.XI.1955, w: *Archiwum UOZ w Krośnie*, sygn. 3866.
Dokumentacja fotograficzna – Warownia OO. Karmelitów Bosych w Zagórze, p. Sanok, wyk. T. Żurowski, 1962 r., w: *Archiwum UOZ w Krośnie*, sygn. 3877.
Dokumentacja nadzoru konserwatorskiego wsch. wieży kościoła Karmelitów Bosych w obrębie warowni w Zagórze, oprac. mgr M. Zielińska, Sanok 2000 r., w: *Archiwum UOZ w Krośnie*, sygn. 4392, 4177, 3866.

24. Uwagi różne

25. Opracował

tekst mgr Barbara Bosak, VI. 2010 r. 304
Imię, nazwisko, data, podpis
plany, rysunki mgr Barbara Bosak, VI. 2010 r. 304
Imię, nazwisko, data, podpis
zdjęcia fotogr. mgr Barbara Bosak, VI. 2010 r. 304

Miejsce przechowywania negatywów u B. Bosak

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisów prawa autorskiego

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających

27. Załączniki

2 wkładki

1. Miejscowość ZAGÓRZ	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) RUINY ZESPOŁU KLASZTORNEGO KARMELITÓW BOSYCH	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) Tekst
---------------------------------	---	---

kasztelanowa wojnicka (zm. 1733 r.), żona Piotra Stadnickiego. W 1747 r. przy kościele prowadzono prace remontowe.

Założenie klasztorne było warownią stanowiącą jedno z ogniw łańcucha obronnego, w skład którego wchodziły zamki: Sobień, Sanok, Lesko, Dobromil i Odrzykoń. Stanowiły one obronę dla ziemi sanockiej, a jako twierdze kresowe były też strażą Rzeczypospolitej od południa.

Dnia 29.XI.1772 r. miał miejsce pierwszy pożar, kiedy wojska rosyjskie dowodzone przez płk. Johanna von Drewitza oblegały klasztor, w którym bronili się konfederaci barscy. Wyrządził on wielkie szkody w zabudowaniach. Z trudem i zaangażowaniem zakonników odbudowany obiekt już nigdy nie osiągnął swej pierwotnej świetności.

Po I rozbiórce Polski na wskutek decyzji rządu austriackiego, dn. 7.VI.1814 r. wydano dekret reformujący klasztor zagórski, zmniejszając liczbę zakonników. Staraniem bp przemyskiego, ks. Antoniego Gołaszewskiego w 1816 r. powstał Dom Poprawy dla księży, który znajdował się w budynku przy bramie wejściowej, gdzie wcześniej mieszkali weterani wojskowi. W 1819 r. zarząd konwentem przejął o. Leonard Umański, ostatni przeor klasztoru. Wtedy konwent doprowadzony był do ruiny gospodarczej, obciążony długami, a kościół, klasztor i pozostałe budynki zniszczone. Staraniem przeora doszło do naprawy dachu nad klasztorem, browarem i dwoma basztami, które miały być pokryte gontem. W części gospodarczej powstała kuźnia, odnowiono studnię. Stopniowo klasztor powstawał do dawnej okazałości.

W 1821 r. z polecenia bp Gołaszewskiego do klasztoru przybył o. Jan Włodzimierski jako spowiednik Domu Poprawy. Dnia 26.XI.1822 r. wybuchł II pożar, który był następstwem sprzeczki pomiędzy o. Umańskim, a o. Włodzimierskim. Ten ostatni został uznany za sprawcę pożaru. Nie wykluczone, że był inspirowany przez władze austriackie zainteresowane likwidacją konwentu. Zapis podaje, że *o godzinie wpół do drugiej po południu klasztor, kościół i dom poprawy w proch został obrócony w zgliszcza*. Zniszczeniu uległy więzienia dachowe kościoła i klasztoru. Ogólne, straty nie były tak duże, by klasztor nie mógł funkcjonować. Na pocz. 1823 r., przeor Umański podjął kolejną próbę restauracji obiektów klasztornych.

W latach 1823-1831 kontynuowano życie zakonne. Pensjonariuszy Domu Poprawy przeniesiono do budynku szpitala, gdzie mieszkało 6 weteranów. Kilka cel klasztornych ocalało i mogły nadal służyć zakonnikom, ale decyzją przeora zamieszkali oni w chłopskich chatkach. Natomiast bp Gołaszewski podjął starania u władz austriackich o likwidację klasztoru, co nastąpiło w 1831 r. Majątki i legaty przeszły na Skarb Państwa i do Funduszu Religijnego. Następne lata to proces stopniowego niszczenia nadwerężonych pożarem murów klasztornych. Za aprobatą władz kościelnych budynki zostały sprzedane w czasie kolejnych licytacji 25.III.1853 r., 15.III.1855 r. i w 1856 r., i stopniowo rozbierane.

W 1922 r. A. Bochnak i J. Pagaczewski wykonali pierwsze pomiary i rekonstrukcję założenia, oraz fotografie dokumentujące głównie wygląd kościoła.

W 1935 r. ówczesny właściciel założenia pokarmelickiego, baron Adam Gubrynowicz, z pobliskiego Porąża ofiarował wzgórze na własność seminarium duchownego obrządku łacińskiego w Przemyślu. W 1938 r. w kościele prowadzono prace konserwatorskie, o niewielkim zakresie. Planowano odbudować założenie, czemu przeszkodziła wojna.

Dn. 30.III.1957 r. kuria biskupia w Przemyślu przekazała ruiny konwentu z powrotem na własność zakonu Karmelitów Bosych. W tym czasie Wojewódzki Konserwator Zabytków w Rzeszowie wydał pozwolenie na odbudowę klasztornego obiektu. Kapituła Prowincjonalna w Krakowie w dn. 18.V.1957 r. podjęła się odbudowy przy pomocy funduszy państwowych. W prowizorycznie zbudowanym baraku zamieszkał o. Józef od MB z Góry Karmel (Jan Prus) wraz z bratem Wawrzyńcem Radkiewiczem, oraz o. Aureliuszem Balonkiem. Pod ich kontrolą prace prowadzono od 1957 do 1962 r. Polegały one na odgruzowaniu terenu, oczyszczeniu z drzew i zieleni, zabezpieczeniu zagrożonych części zniszczonych obiektów, odgruzowano dużą kamienną studnię, poprawiono drogę dojazdową. Odbudowę prowadzano wg projektu opracowanego przez inż. architekta Tadeusza Żurowskiego. Patronat objął ks. prałat Antoni Porębski z Sanoka, konsultantem był Stefan Stefański, a kierowaniem pracami porządkowymi

i administracyjnymi zajmował się inż. Marian Wierzbński. W trakcie prac odsłonięto wejście do podziemi kościoła, gdzie w latach 1722-1817 pochowano w krypcie 55 zakonników, a także zmarłą 6.VI.1776 r. Teresę Ossolińską, ostatnią ze Stadnickich. Grobowce te zostały zniszczone. W ciągu krótkiego czasu wykonano wiele prac, które zmieniły wygląd obiektu. Prowadzono je dzięki pomocy MKiSz w formie dotacji, ofiarności mieszkańców Zagórza oraz fundusze zakonu. W celu uzyskania dalszych pieniędzy o. Józef wyjechał do USA i Kanady. Jednak po powrocie zmarł 5.IV.1962 r.

Na wskutek zarządzenia Prezydium WRN w Rzeszowie, zmuszającego Karmelitów do przerywania prac budowlanych, 10.X.1962 r. zakonnicy opuścili Karmel zagórski. Przez następne lata obiekt ponownie zaczął niszczyć.

W 1974 r. dr inż. arch. M. Brykowska przeprowadziła wstępne badania architektoniczne dostępnych murów założenia zagórskiego.

Po 1989 r. władze Gminy Zagórz podjęły starania przejęcia od Skarbu Państwa obszaru klasztornego. W 1999 r. Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków przystąpił w ramach remontu zastępczego do prac zabezpieczających przy ruinach kościoła klasztornego. W 2002 r. powstał program zagospodarowania zabytkowych ruin konwentu karmelickiego w Zagórz dla celów turystycznych. W latach 2003-2004 PWKZ kontynuował prace zabezpieczająco-konserwatorskie. Przeprowadzono prace remontowo-konserwatorskie postumentu stojącego na tarasie przed głównym wejściem do kościoła. W następnych latach przerywano prace, i obecnie obiekt ponownie niszczy.

Według M. Brykowskiej, obwarowanie klasztoru w Zagórz nie było projektowane przez wybitnego architekta. Zrealizowano dość prosty system fortyfikacji jako doraźne zabezpieczenie, wykorzystując naturalne warunki obronne wysokiej skarpy nad rzeką Oslawą. Pierwotnie teren o powierzchni ok. 1,5 ha otaczał wysoki, 5 metrowy mur ze strzelnicami, dwoma basztami obserwacyjnymi od pd., i obronną bramą. Obronę fortalicji dopełniały strzelnice umieszczone w budynkach przylegających do muru. Teren konwentu podzielony był zależnie od funkcji na 4 części rozdzielone murem ze strzelnicami: dziedziniec zewnętrzny z piętrowym domem gościnnym i owalny plac przed kościołem, część klasztoru z ogrodem klauzurowym, dziedziniec gospodarczy ze studnią (kuźnia, stajnie i wozownia) i ogrody użytkowe. Do zewnętrznego obwodu muru pn.-wsch. przylegał ogrodzony teren szpitala dla weteranów wojennych.

W centrum założenia stał dominujący nad całością kościół, a na jego osi od strony prezbiterium usytuowano 3-skrzydłowy korpus klasztoru z wirydarzem pośrodku. Konwent zagórski należy na terenie Polski do jednego z trzech sanktuariów karmelickich zlokalizowanych poza miastami, i dostosowany był do surowego życia zakonnego. Jednak nie miał takiej izolacji, jak zakładane przez karmelitów bosych pustelnie. Klasztor przeznaczony był dla 20 osób i 12 w szpitalu dla inwalidów wojskowych.

Nie znany jest twórca projektu założenia zagórskiego. Według Brykowskiej projektanta można wiązać z *Tylmanem z Gameren*, który pracował dla warszawskich karmelitów, przebywał też na rzeszowszczyźnie, i mógł odegrać jakąś rolę przy projekcie zespołu zagórskiego. We wnętrzu kościoła fragmentarycznie zachowane iluzjonistyczne malowidła ściennie są dziełem karmelity, *Grzegorza Czajkowskiego*, powstałym do 1753 r. (Z. Hornung).

Ruiny zespołu poklasztornego Karmelitów Bosych w Zagórz są przykładem późnobarokowej architektury sakralnej o charakterze obronnym, posiadające dużą wartość historyczną i walory artystyczne, podkreślone malowniczym położeniem na wzgórzu, i doskonałym wkomponowaniem w naturalny krajobraz, w dużym stopniu jeszcze o nie naruszonym wyglądzie. Jako zespół jest wyjątkowym przykładem warownego klasztoru z 1 ćw. XVIII w., a także odbiciem barokowych zasad planowania urbanistycznego (osiowość). Ruiny zachowują monumentalny wygląd, pełen dostojeństwa i ekspresji formy. Stanowią atrakcję turystyczną dla odwiedzających Bieszczady. Jedyne obiekty z kompleksu klasztornego, który w ostatnich latach został wyremontowany, to stojący na tarasie postument filarowy z figurą Matki Boskiej Karmelickiej (wyrób współczesny).

---

c.d. tekstu z pktu 13.

rejestrówym parcela od strony pn.-wsch., położona między murem obronnym a budynkiem szpitala, o nr katastralnym 591 nie została objęta ochroną prawną; obecnie jest własnością prywatną.

1. Miejscowość

ZAGÓRZ

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

RUINY ZESPOŁU POKLASZTORNEGO
KARMELITÓW BOSYCH

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Tekst i plan założenia, 2 fot.

c.d. tekstu z pktu 13.

Materiał, konstrukcja, technika – mury wszystkich obiektów wzniesione zostały z miejscowego kamienia. Układ murów charakteryzuje użycie wielkich głazów, szpary i partie wyrównawcze wypełniają drobne kamienie rzeczne oraz gdzieś kawałki cegły, spojone mocną i grubą warstwą zaprawy wapiennej. Płaskie kamienie użyto do wypełnień, przy nadprożach, oraz do formowania gzymsów wieńczących ściany kościoła. Cegłę tzw. saską użyto do niektórych elementów konstrukcyjnych, jak łuki nad otworami okiennymi, czy drzwiowymi oraz do kształtowania sklepień. Mury kryte były grubą warstwą tynku; zachowały się ślady w postaci płatów tynku na murach obwodowych w pobliżu bramy wjazdowej, na murach i ścianach kościoła, oraz w budynku foresterii. Pod względem technicznym obiekty przedstawiają się jednolicie, poza śladami przeróbek kościoła jeszcze przed jego otynkowaniem (poł. XVIII w.), oraz partiami odbudowanymi w latach 50-tych XX w., a także najnowszymi fragmentami powstałymi przy prowadzonych pracach remontowo-konserwatorskich po 2000 roku.

Obecny układ przestrzenny założenia klasztornego – Na kulminacji wzniesienia i w centrum konwentu znajdują się ruiny kościoła i przylegające do prezbiterium klasztor z wirydarzem, założony na wspólnej osi pn.-wsch. - pd.-zach. Pozostałe fragmenty budynków znajdują się w bezpośrednim otoczeniu murów obronnych na ich pn.-zach. odcinku, oraz zlokalizowane są czytelne części:

- I. dzielnica główna, z ruinami: budynku bramnego, oraz przylegającymi od strony zach. relikty budynku kordegardy, a od wsch. są relikty domu weteranów wojennych?. Przed kościołem jest owalny taras z postumentem i figurą Matki Boskiej Karmelickiej, oraz duży plac przykościelny, wieloboczny. Od strony furty klasztornej, przy pn. fasadzie kościoła znajdują się resztki murów d. dziedzińca ogrodowego, wielobocznego, (objętego klauzurą - być może w sąsiedztwie skarpy pd.-wsch., w przyziemiu są ślady po drugiej baszcie).
- II. dzielnica gospodarcza, czworoboczny, z ruinami: foresterii i budynku gospodarczego, wozowni, fragmenty muru dziedzińca, i studnia.
- III. teren szpitala, poza murami obronnymi, dziś całkowicie pozbawiony murów obronnych, od klasztoru oddzielony niewielkim rowem (fosą?), z gruzowiskiem po rozwalonym fragmencie muru szpitala; w przyziemiu ślady po murach szpitala.

Całość założenia o obrysie wieloboku otaczają obwodowe mury obronne, zachowujące pierwotną wysokość na odcinku pd.-zach. i pn.-zach., a na pozostałych odcinkach o różnej wysokości, aż do zachowanych śladów jedynie w przyziemiu.

Spis fotografii: 1. 2. 3. 4. Widok ogólny założenia karmelickiego w Zagórz.

3.

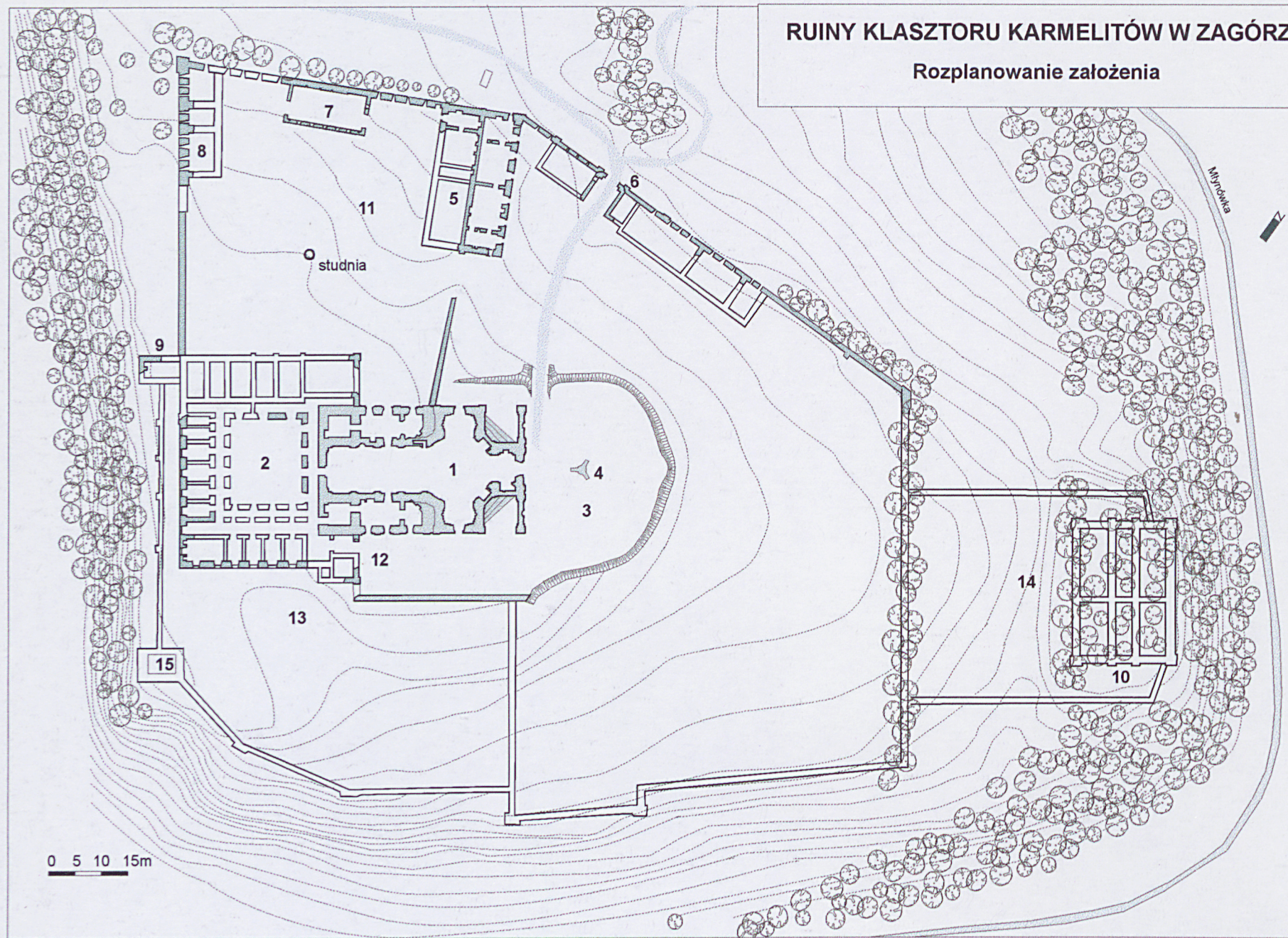

4.

RUINY KLASZTORU KARMELITÓW W ZAGÓRZU

Rozplanowanie założenia

- 1. kościół
- 2. klasztor
- 3. taras przed kościołem
- 4. obelisk maryjny

- 5. dom gościnny
- 6. zespół bramny
- 7. wozownia
- 8. budynki gospodarcze

- 9. baszta z latryną
- 10. szpital
- 11. dziedzińiec gospodarczy
- 12. furta

- 13. ogród klasztorny
- 14. fosa rozdzielająca szpital od klasztoru
- 15. nie zachowana baszta

- zachowane mury
- nie zachowane mury
- obecna droga dojazdowa